

OŽILJCI

Bilo je to prizivanje senki, sa dilanovima na pisaćem stolu, sa kapcima izvrnutim u vreme koje je teklo unazad. A onda su prisutni počeli da se gube po prstima, neki nevidljivi termiti nagrizali su crvotočni orman sa gomilom akata, planova, knjiga, ogroman broj moljaca raplito je sivkast tepih, rđa je grizla gvozdenu peć, pluća su probijala zidove, dim, prašina, a onda je ponovo duvao vetar sa ravnice a vazduh je imao boju nematerijalnog muslimana a tišina je imala boju izlivenog zvona na visokom ispučenom zvoniku bez vremena.

Sedeo je tamo, u bašti, gledao je u nebo, ali nije video ništa, samo je osećao kako mu se postepeno širi unutrašnjost, prvo za nekoliko udisaja, onda za cele prostore, čak mu se odjednom učinilo da može da zagriči ceo taj univerzum, u koji su mu se zarile ruke, u kome su mu se utopile oči. Osećao je kako se gubi, kako se celo njegovo biće, svest, sa željama, snovima i mislima sublimiše u ovaj jedan trenutak koji je izgubio svaku vezu sa satima, sa okolinom, sa stvarnošću. Pokušao je da ispruži ruke, da se uhvati za stabljike trava, ali nije imao ruke, hteo je da zove, ali glasa nije bilo a noge su sabile i zemlja se smanjivala i nebo je bledelo a onda odjednom nije postojalo ništa osim osećanja beskrajnog mira i sreće. Hteo je da se smesti u to osećanje, da izmislí večnost za lebdenje u čarobnim prostranstvima između neba i zemlje. Nebo se razmaklo i zemlja se mrvila pod pristima i svetlo je bledelo i istovremeno jačalo od unutrašnje sile čije korene nije osećao, koju nikada pre toga nije doživeo. ČOVEK JE MALI SVETLUCAVI TRENUTAK, KAMENČIĆ NA STRMOJ PADINI VREMENA. Ali plamne su jedne drugima pružile ruke i premostile svetske nespoznate, veličinu i sićušnost nekih želja, postojanja, smisla i besmisla, patnje koja je izrasla iz svakodnevnih laži, iz podlosti, naivnosti i na kraju iz nemoći pojedinca da se odupre pustošćim strujama uništenja. Sve je odjednom postalo mimo kao bogato žitno polje na horizontu bez povetara u predvečjerje zetve.

A onda kao da se iznenada nešto desilo. Nije znao, nije se nadasao tome, samo je osetio da se ceo taj svet koji je nosio u sebi odjednom rasipa na gole činjenice svesti i saznanja i osećanja izdajničkog razočaranja. Gledao je plave različike, makove, kamilicu, maslačak, dan i noć i odjednom se osetio kao mrav pod džinovskom čizmom koja mu je zaklonila svetlo i prekinula dah. Gledao je zelenu detelinu i pčele koje su letele među njenim cvetovima. Gledao je bagremov gaj koji se nadneo nad baštensku ogradu a onda opet oko sebe, travu po kojoj je bila razbacana gomila knjiga. Ispružio je ruku da uzme jednu ali nije to učinio. Pokušao je da ustane ali teđe se nije pokretalo, jer je sva sila bila usmerena na premošćivanje granice između dva susedna trenutka. Digao je oči visoko i video na nebu nejasan obris ptice. I odjednom se osetio užasno usamljen.

Onda je u ruku uzeo oloviku i bilo je to prvo što je napisao: o ptici sa ramnjem krilom koja se beznadežno trudi da uzleti nad suncem ovenčane vrhove planina.

Ustao je iz trave, pokupio udžbenike i vratio se kući. Ali njegove misli su i dalje ostale razbacane po bašti.

Celog tog popodneva je sa Janom igrao šah a uveče je potražio Danu, ali je nije našao. A nije je našao ni sledećeg dana u školi, jer to više nije bila škola. Tako joj nikada nije rekao da je voli.

A u podne, kada su sedali za sto, čuo je njihove korake. Čuo je kako se otvorila kapija ali ih nije video, jer su kuhinjska vrata gledala u dvorište i baštu. Pogledao je u majku koja je pobledela a čelo i jagodice su joj se naborale. »Ne boj se mama«, hteo je da kaže, ali znao da je to besmisleno, jer je i njime zagospodario strah. Supa je bila gorka a na satu je bilo pola jedan. Onda je na dvorištu i tremu čuo korake cokula. Popele su se stepenicama i sada su koračali po pločicama koje su odzvanjale a supa je postajala sve gorčija. Osećao je kako mu trnu kolena. Stalno je gledao kroz staklena vrata u cveće muškatili, žute lale i u komšiji beo zid koji je teta Zuza okrečila pre nedelju dana. »Gospode bože, budu sa nama«, čuo je majčine reči koje je ponavljala isto kao jutros, kad su izašli na ulicu, kada su videli čika Mišu, opštinskog slugu, koji se približavao putem u pratnji dvojice vojnika. Držao je korak i istovremeno udarao štapom po dobošu. Bio je ozbiljan a brički kao da su još više narasli a brada kao da se digla. Koračao je ulicom a psi su lajali i ljudi zabrinuto izlazili iz kuća, ali se nisu micali ispred kapija. A on je gledao u čika Mišu kako je stao pred Havranovom kućom, kako se raskoracio i počeo da udara u doboš svestan sopstvene važnosti, umeo je to majstorski da radi; tako je bilo tihko kad je prestao, ni Karanov pas nije više lajao a ljudi su uplašeno gledali jedni u druge a onda u vojниke koji su tamo stajali kao posmrtna straža, gledali su u čika Mišu koji je još više podigao bradu i dostojanstvenim glasom vikao: »Daje se na znanje! Posmarao je tu neobičnu paradu, slušao reči koje su mu se odjednom činile toliko nestvarne, da je hteo da kaže: Hej, čika Mišo, zar ne videš da ispadate smešni! Hteo je da se naruga vojnicima zbog krivih nogu. A reči iz čika Mišinih usta su se razlegale ulicom, udarale u prozore, koji će morati da budu zamračeni, ulazile u dvorišta, iz kojih niko ne sme da izđe, odjekivale u ušima ljudi koji su ukočeno stajali, bez ikakvog pokreta, nesposobni da izreknu reč u te tuđe reči koje nisu razumeli, i ako su ih čuli na svom jeziku, koje su zujale u ušima isto kao čika Mišin doboš, kao što su tutnjale cokule vojnika dok su koračali prašnjavim putem, sad već ispred trećih suseda i još dalje niz ulicu a onda ulevu i iza gumna: daje se na znanje...«

Pogledao je u majku i opet u staklena vrata. A ona je u njemu videla sebe. Bila je noć, u zadnjoj sobi su spavali. Nije se probudila kad je pas zalajao. To mu je tek posle majka pričala. A pas je samo lajao, zečeći da ujede i prestao je posle dužeg vremena. A majka se prestrivila kada se u prozoru pojavila senka. Onda je ta senka kucnula prstom po oknu. Ni onda se nije probudila. Tek onda kada je majka ustala i prišla prozoru i užviknula: »Ah, to je izgleda on!«. A onda je ustala iz kreveta i u prozorskom oknu videla nepoznato lice pod vojničkom kapom. Vojnik je onda ušao u sobu i dugo je ljubio dok je majka plakala. Njoj je bilo nepriyatno grebanje brade i brkova i stalno je okretala glavu. A vojnik je stalno ponavljao: »Zar me ne poznaš?«

Onda je vojnik obukao kožuh i otišao na tavan. Svitalo je i ona nije razumela šta će tamo, kad je takva zima.

Cele nedelje je onda išla u školu a nije smela da izda drugovima da vojnici imaju duge brkove i gustu bradu. Nije smela da kaže, da otac samo noću silazi i da je sav modar od zime. A kada skine kožuh i nasloni se ledima na vrelu peć, uzima je u krilo i priča joj neobične priče o dalekim krajevima, o ljudima koji govore sličnim jezikom, o deci koja su izgubila majke, o deci koja smrznuta sede na pragu spaljenih koliba. Ona je sa užasom gledala u očeve oči i govorila da ga nikad više neće pustiti.

Bila je nedelja kada su došli po njega. Žandari su imali zelene ogrtace i zelene šešire sa petljinim perima. »Nemojte ga voditi! Nemojte ga voditi! vikala je majka, motila i prekljinjala. A žandari su se na nju obrecmili grubim rečima. Onda ju je jedan, taj što je imao okruglo crveno lice i duge brkove, i sad ga vidi, udario u grudi kundakom tako da se zaljuljala i glavom udarila u stub trema. Uhvatila se za taj stub i polako se srušila. Ali i dalje je vikala. A ona je stajala povučena, uza zid pod tremom i videla oca kako silazi sa tavana, kako žandari na njega upiru bajonete, kako ga vezuju. Videla je njegovo lice bez nade i videla je kako su mu po obrazima, po bradi tekle suze koje nije mogla da obrise. Čula je reči kojima joj se obratio na kraju a koje je razumela tek kasnije...

Onda su se u prozoru pojavili bajoneti i vrata su se sa treskom otvorila. I ponovo su zasvetlivali bajoneti i cevi uperenih pušaka: tri cevi i jedan glas koji je vikao, koji nisu razumeli. Onda je vojnik, taj koji je bio najbliže, užviknuo: »Ustajte! Ustajte!« A on nije mogao, tresla su mu se kolena. Onda se jednom rukom naslonio na stolicu a drugom je nespretno udario po tanjurku koji se prevrnuo a supa se prosula po stolnjaku, po rukavu i pljušnula mu u krilo.

»igranje tumor u glavi i zagadenje vazduha« od dušana jovanovića, u izvođenju slovenačkog ljudskog gledališta iz celja

Ustao je i pogledao u glavnog među vojnicima: imao je žute brkove i sitne mišje oči ispod ikape koja ga je podsetila na dedu. Niže ga nikad video, ali fotografija je još uvek visila nad krevetom u zadnjoj sobi. Glavni je i dalje vikao a on je pogledao u majku koja je stajala pored njega i odjednom izgledala toliko slabu, da joj je bila potrebljana održana. Osećao je bezobzirne poglede vojnika, video zelene uniforme, bio mu je odvratan miris znoj i prljavištine i rata i platio se da gleda u te brkove i čuo je vojnika kako prevodi: »Čovek, gde je čovek?« Tada je majka tihu rekla: »U vojski je, onda se ispravila, »Oterali su ga na rad. Vojnik je preveo a glavni je i dalje gradio.

Majka više ništa nije rekla i njegov pogled se zaustavio na očevu fotografiji koja je stajala na staklenom podmetaču na kredencu: u jednoj ruci je držao bič a u drugoj ular ždrepac. S tim konjem je učestvovao na trkama i bio je veoma nesrećan kada je morao da ga proda. Sećao se kako su kosili pšenicu a konj je bio pod trešnjom. Konopac je skliznuo, a možda je bio i nešto duži, tek konj se zapleo u njega i počeo da se obrće dok mu nogu nije ostala u omči, i kako se propinjao, kako se bacao, glavom je doticao samu zemlju, svih su dočarali ali se nikao nije usudio da mu se približi. Tada je otac presekao konopac, uhvatilo konja za oglavak a ovaj je skočio i hteo da ga vuče, hteo je da skoči na njega, ali on ga je udario pesnicom po nosu, trgao oglavak i odupiro mu se. Konj se prvo zaustavio, pa krenuo natrag i počeo da vuče oca po strništu, ali otac se nije dao.

Dugo je trajalo dok ga je ulkrotio i vezao za kola. Samo, nogu je na članiku iznad kopita bila duboko ranjena konopcem. Ta rana posle nikako nije htela da zaraste, mada su je mazali svakojakim mastima. Jedna od njih je bila crvena, pamti da je od nje smrdela cela kuća. A bilo je teško lečiti takvog konja: suseda je pri tom skoro ubio.

Gledao je očevu fotografiju i nije mogao da ne misli na tog konja, jer je to bila prava nesreća kad su morali da ga prodaju. Setio se i toga kako je sa ocem odlazio na fudbalske utakmice, ali to je bilo dok je bio još sasvim mali. Mislio je kako se pred njim tresao kad je nešto skrivo ali i kako se pored njega osećao siguran u svakoj situaciji. I mislio je kako bi sve bilo drugačije da je otac sada kod kuće. Svega toga se tada setio, ali samo delimično, u fragmentima: Tek sada u uspomenama je dobio punočište slike.

Vojnici su onda upali u sobe, preturali po ormanima, porazbacivali krevete i na kraju izašli u dvorište. Onaj koji je mogao da se sporazume je rekao: »Ostanite!«, zatvorio vrata i ostao da stoji pred njima na tremu. Gledali su ga kroz staklo i čuli korake na tavanu i prigušene glasove: to je opet vikao onaj glavni.

Koraci su se čuli nad glavom a onda niz stepenice. Bilo je tih, čuo se samo sat i zvanje ose... A vojnik je kroz prozor gledao na sto, majka bi mu i ponudila tamjan, jer je illio na Zagorcovog Janka, učinilo bi to, jer je uvek bila tačka, ali vrata su bila zatvorena. A na dvorištu je tišina hučala kao u mlinu.

Vojnik je još jednom pogledao kroz prozor, glavni među njima je opet nešto vikao, koraci su se približavali i on se tresao. Konačno su vojnici izašli iz dvorišta: koračali su u stroju, napred glavni, za njim ostali.

Izašli su na trem i dugo su tamo stajali slušajući kako kod komšije laje pas, kalko laju psi na oba kraja sela. I osećali su neizmerno olakšanje: »Hvala ti bože. Hvala ti iz svec srca, iz dna duše, i uveličemo ti biti zahvalni», ponavljala je majka, nije čuo reči, ali on je osećao njen razgovor sa bogom.

Otišao je posle toga u štalu. Uzeo je vedro i napojio konja i kravu. Davao joj je da piye, gladio je po vratu i sećao se kako ju je vodio na ispašu iza gumina i dalje, čak pod Klenovu. Video je u obrazilj zelene uniforme koje su koračale ulicom a po stazi su odzvanjale cokule. Psi su lajali a ljudi otvarali kapije, ali bi ih odmah zatvorili. On je takođe dočarao, video im je samo leđa: dvoja leđa u zelenim ogaćima i sa zelenim kapama i jedan ogać bez kape. Video ih je i nije razumeo. A kada je posle odlazio sa kravom razmišljao je putem uz brazdu. Udarao je kravu bičem da ne jede kukuruz, da ne zađe u detelinu, da bi s njom dospeo do drugih njiva a onda preko puta do strništa. Tek tada je primetio, kada je bio već sasvim blizu, kada mu se sasvim zamaglilo pred očima, kada je kravu udario među oči, jer je počela da se odupire, a onda ju je tulkao po vratu, po leđima, i trčao sa njom ataron kroz kulturuze i ni jednom se nije okrenuo a ipak je video, a video je i sada dok je gladio kravu, jer je to bila njegova krava, od malena je s njom provodio leta, video je, i ako nije želeo da vidi, jer su bile tako velike, da je bilo nemoguće da se ne vide, te vojničke cokule sa izderanim dionovima, ogromne kao stubovi na bunaru zabijeni u zemlju.

Lajanje pasa je utihnulo a onda se opet čulo, ovaj put sasvim blizu. Spustio je vedro i odvražio se da pride ogradi. I kroz taj otvor je video kako ih vode... I čuo je i sada njene bose noge kako mu odzvanjaju u slepočnicama.

Da, bilo je to kao izazivanje senki, kao dača pored mrtvaca koju prave pravoslavni verenici. A nije ni primetio da plače.

Sa slovačkog prevela
Ana Njemoga

severin m. franić

ISTINSKI TEATARSKI TRIJUMF

Posle III Malo-pozorijanske seanse (na sceni Tribine mladih), održane u Novom Sadu — u vreme Sterijinog pozorja, od 15 — 24. aprila.

Nekada, ne tako davno da bi se zaboravilo (pre tri godine), sa mladalačkom radoznalošću i popršnošću, danas sa objektivnom dozom ozbiljnosti i scenske sigurnosti, Malo pozorje se otelotvoruje kao katalizator i reper one konvencionalne pozorišne forme u kontekstu koje zvanično Pozorje i traje, i živi, i realizuje se kao institucija. Ta razlika, gotovo isključiv uvid u dva specifična oblika teatarske samozivnosti (ali takve da se u slučaju Sterijinog pozorja, ona nužno važe kao a priori prepoznatljiv stvaralački milje, dok se u vrtoima njegove autentične verzije, Malog pozorja, aposteriori stožeri kao nesvodiva rezultanta bitno scenske — teatarske, pozorišne — zapitanosti nad autentičnim, umetničko-egzistentalnim i idejno-estetskim, potencijalima i mogućnostima njegovim, dakle, u pretpostavci da je scenski čin — predstava — vazda organskog porekla i karaktera pa, prema tome, po svoj datosti nesvodiv, nelzemljiv i nepredvidljiv), ima svoj dublji alibi, svoju, ako hoćemo, i teorijsku i u ravni životno-ljudske, egzistentne predodžbe, estetsku pozadinu, ravan. Zašto? odnosno: zbog čega? Zato (zbog toga) što se Malo pozorje, za razliku od zvaničnog, i do danas oblikovalo izvan konvencionalno izraženih ambicija da bude nešto drugo, vrednije i važnije, od onoga što mu je kao pozorju (kroz doumevanje tog pojma i njegovu teorijsku rasprostranjenost) dato. Tačnije: ako je Sterijino pozorje u svojoj dugoj istorijskoj putanji, vazda realizovalo u artificijelnoj zadaći da bude i: Festival domaćeg dramskog pisca, ali i samo Pozorje (Jugoslovenske pozorijne igre) — Malo pozorje se, ad hoc, već u začetku, oslobođido datih determinanti, njihovih paradoksalnih, nikad mogućih, sravnjivanja u identičnu pozorišnu ravan, e da bi se izvožstilo, rodilo, javilo spontano, sa otvorenosću koja scenski pleni, intrigira i priziva na razgovor o sebi, i rigoroznošću koncepta koji nikada nije bio imenovan kao neko bogom-dano programsko načelo, već je ustavljavan uvek iznova, kao okvirni parametar Malo-pozorijanske smotre, kao princip koji može (a takvi trenuci su svagda vredni) kao pronicanje u duboku opravdan teatarski i estetski doživljaj) da bude i potvrđen, i demantovan, i prokockan, i izneveren, i domašen — zavisno od samih predstava koje su tokom ove tri godine na scenu Tribine mladih dovode.

Dakle: više mladalački zanos, nekonvencionalnost, više radoznalost i otvorenost prema svemu što teži da sruši i uruniše klasičan teatarski princip, nego pokusaj sistematizacije, objektivne i prečesto podložne kanonizaciji i ograničenjima, srodnih senzibiliteta ili senzibiliteta uopšte, krasilo je trogodišnje iskustvo Malog pozorja, njegov veoma često, pod paskom skromnosti, »revijalan karakter. Međutim, i konačno: ono se nije ni moglo drugačije ovaplotiti, sresti sa primaočem žednim pravog, autentičnog scenskog pozorja, upavo stoga jer su ga pokrenuli, i vode ga, mladi ljudi — ljudi ovog vremena i sa ovih prostora, teatarski zaljubljenici modernog senzibiliteta. Zavisno više od njih i njihovih ambicija, njihovog osećanja za sve ono što čini moderno, savremeno, drugačije u samom teatru, nego od racionalnog i »objektivnog« uvida u jednogodišnju jugoslovensku pozorišnu žetu, Malo pozorje je danas smotra na kojoj se istovremeno sreću, prožimaju i sučeljavaju: i konvencionalne i nekonvencionalne scenske forme, originalnost i prepoznatljivost, tragaštvu i eksperiment sa estradom i scenskim neiskustvom, dokle, jedan raspon od suštinske, neposredne važnosti za identifi-